
EPISTOLA DEDICATORIA

Viro spectatissimo et reverendo fratri Willelmo WHEWELL, collegii Sanctæ Trinitatis Cantabrigiensi magistro, cæterisque amicis suis qui in eodem collegio socii conversantur, Joannes A. GILES, humilis eorum servus et consacerdos, salutem et debitum grati animi obsequium.

Magnorum virorum vitam et acta posteritati tradere, eorum præcipue est, qui æquales illorum sive ætate sive familiaritate, omnia certo sciendi quæ scripto exararent occasionem nacti sunt. Inter illos tot tantosque viros quos Anglia celeberrimos protulit, pauci sunt qui cum Thoma Becket, sancto Cantuariensi archiepiscopo et martyre possint comparari. Cujus Vitam et gesta cum quindecim haud minus, imo fortasse plures, plene descriperint, mirari possumus hæc scripta jam pluribus sæculis in codicibus manuscriptis latere nec jam in lucem prolata esse. Horum ego scriptorum opera edendi et quam accuratissima in mundum præferendi aggressus laborem, intra muros vestri collegii, viri egregii, subsidium nactus sum, quod susceptum laborem lenivit, expedit et jam ad finem perduxit. Cujus subsidii liberrime mihi commodati, gratam mentem habens, ad pedes vestros librum meum depono, obnixius deprecans ne sine patrocinio vestro post septingentos annos fama Thomæ, quæ diu sopita est, reviviscat et iterum reflorescat. Valeat fraternitas vestra!

Dat. London. Kal. Jul. A. D. 1845.

EPISTOLA DEDICATORIA

ALTERA

VOLUMINI EPISTULARUM S. THOMÆ CANTUARIENSIS PRÆFIXA

Venerabili patri et domino Ashurst TURNERO, Cicestrensi episcopo, Joannes Allen GILES humilis ejus parochianus, salutem et obedientiam canonicè debitam.

Mos, Pater, fuit patribus nostris, ut is, qui scriptis suis mundo se commendare vellet, nequaquam suis innixus viribus, sed secundum ordinem jam multis sæculis observatum auctoritate diœcesani sui, fultus sic in publicum prodiret. Quem ordinem servare volens, etsi in episcopatu tuo satis brevi tempore constitutus, ad pedes paternitatis tuæ librum meum depono; librum sane, si ad materiam spectas, quovis pretio pretiosorem, quippe qui epistolas continet sancti Thomæ Cantuariensis, in illa Ecclesia, pro qua martyrium passus est, nunc primum vulgatas. Cujus vitam et merita, quoniam in alio libro a me nuper edito satis patent, inpræsentis discutare supersedeo; nec enim verba mihi libet nunc multiplicare: satis visisset epistolas illas me primum inter Anglos edere, nisi id accessisset, sub paternitatis tuæ prælatione edidisse.

J. A. GILES.

*East Dene, juxta Eastbourne,
in com. Sussex. Id. Sept. A. D. 1845.*

J. A. GILES PRÆFATIO.

I.

RECENSENTUR VARIORUM ELUCUBRATIONES DE VITA ET REBUS GESTIS S. THOMÆ.

Thomæ Cantuariensis archiepiscopi Vita ex variis cœtanorum colligitur testimoniis, quæ eo ordine recenseri possunt:

Primo loco, Epistolæ, tum archiepiscopi ipsius quum variorum ejusdem ætatis, de quibus infra;

Secundo, in memoranda quæque ex cœvorum Chronicis, Matthæi Parisii scilicet, Bromptoni et cæterorum, collecta;

PATROL. CXC.

Tertio, Vitæ ipsæ ad tunc temporis etiam exaratae, de quibus prolixius in tomi primi principio dixerunt.

Nunc brevius satis erit meminisse complures etiam Thomæ Vitæ a coætaneis esse descriptas, quarum :

I. VITA SANCTI THOMÆ, AUCTORE EDUARDO GRIM. — Monachus erat ille Grim, qui Thomæ ab exilio Cantuariam redeunti obuius fuit; ejusdem tunc primum cum scelestis illis, qui mox cum necaturi erant, colloquentis assecla; occumbenti etiam testis et fidelis utique, sed eheu! inutilis adiutor. Opus quod sub nomine ejus hic datur in tribus Britannici Musæi codicibus inventum est [Ar. 27, Vesp. E. X. Vitell. c. xiv]; quorum quidem unius exemplar, a Galeo exscriptum, in Cantabrigiensi Sanctæ Trinitatis Collegio nunc asservatur. Quam Vitam ab Edwardo Grim descriptam esse declarant hæc verba quæ martyris historię præfixa sunt: *præciso eodem ictu brachio hæc referentis*. A Surio quidem abbreviatur et edebatur in *Actis Sanctorum*; cuius etiam fragmenta nonnullas *Passionum* illustraverunt.

II. VITA EJUSDEM, AUCTORE ROGERIO DE PONTINIACO. — Accipitur ex ms. codice quodam regię bibliothecæ Parisiensis [nº 5615] cujus exemplar etiam, inter Galei mss. codices, in Sanctæ Trinitatis Collegii bibliothecæ, Cantabrigiæ invenitur. Quis fuerit auctor ex opere ipso omnino latet; in prologo vero refertur archiepiscopo, tunc Pontiniaci degenti vitam, monachum quemdam ministrasse, quum ex alias præmissis Rogerium quemdam, monachum nempe, et Thomæ Pontiniaci ministrantem, exstitisse videamus, qui non multo post, domini sui, jam de medio sublato, ipse scripturus erat historiam. Rationi ideo admodum consentaneum ducimus suum auctori opus restituere. Videres quoque ad calcem Parisiensis ms. codicis, sub rubrica *Hæc quæ sequuntur in alia legenda sunt*: « Quis quod sequitur sine lacrymis, etc. » nisi ad aliam Vitam, auctore Joanne Sarisberiensis, referenda essent. Quæ excipit *Prologus in visiones*, breve scilicet compendium de miraculis Thomæ, alias quoque et multo prolixius enarratis. Et in his verbis explicite tomus: *Explicit Vita et passio, miracula et signa sancti Thomæ Cantuariensis Archiepiscopi anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo quarto per me Lodewinum Confluentis fratrem hujus domus, in crastino Lucie virginis et martyris*.

III. VITA EJUSDEM, AUCTORE WILLELMO FILIO STEPHANI. — Pretiosissima inter omnes, a Sparkio evulgatur in *scriptoribus Historię Anglicanæ*, fol. Lond., 1723. Quis nomine ac dignitate fuerit et quomodo ad plenam nefarii hujus certaminis, in quo Thomas oppressus est, notitiam auctor pervenerit, ipse nos in proœmio commonitos esse voluit. In parte prima laudatur ea Londini urbis sub Henrico II descriptio, quæ doceat lectorem simul et magnopere alliciat. Idem opus in *Lelandi Itinerario* multo splendidius excusum, sed copiosius minime. Utrumque nos equidem unum cum altero collatum, ad usus nostros, accuratissime redegimus: compluribus insuper additis, quæ ex dato a Dulci [Douce] Oxoniensi universitati ms. codice omnia deprompta sunt.

IV-V. VITA EJUSDEM, AUCTORIBUS ALANO DE TEWKESBERIA ET JOHANNE SARISBERIENSIS. — Duæ archiepiscopi Vitæ in Bodleianæ bibliothecæ mss. codicibus exstant, ita compositæ indeque typis excusæ, ut nil propositi in Alano esse constet, nisi quæ desunt in brevi nimis compendio Joannis Sarisberiensis, omnia ipse sufficiat. Quod quidem Joannis opus non tantum ad collectionem fol. quondam, per vetustam saue, quæ *Acta sanctorum* nuncupatur, pro parte accedit; sed et in compluribus mss. codicibus inseritur in integrum. Quamobrem nos illud accuratius, collatis inter se Bodleianæ ms. cod. [nº 937], Dulcis [nº 287], nec non variis locis e Quadrilogo depromptis, typis mandare volumus. Cum autem Bodleiano illi nº 937 copiosa epistolarum series innectatur, concedas necesse est, si modo illis consentias quæ in Alani Vita principio Epistolarum præmittuntur, Alanum, non Joannem, ut dicunt, has collegisse epistolas, veluti a Thoma et coævis ejus descriptas. Quod semel admissum tuetur et confirmat singularis illa Bodleiani ms. cod. nº 937 vetustas, nec pluribus equidem impar, talis saltem, quæ post Alani tempora initium sumpsisse non habeatur.

VI. VITA EJUSDEM, AUCTORE WILLELMO CANTUARIENSIS. — Desideratur nimis, vel unum quodlibet, Vitæ hujus exemplar. Quapropter pro virili sua enixus est Editor ut, quæ loca passim in Quadrilogo usurpata fuerant, ipse colligeret et collecta ita recenseret ut argumento omnia consentirent. Contextum vero ut reviseret emendaretque, fragmenta illa contulit codici ms. Duacensi nº 810: citius quidem, sed attente satis, ut scriptorem transcriptoremve in recensendis nominibus auctorum et operibus minime fidem inveniret. Inde lectorem ipse admonitum velit plura equidem sub Willelmi hujus Cantuariensis nomine fuisse laudata quæ ad eum nullo pertinere modo comprobantur. Auctoris ipsius nulla quasi memoria. Utrum sit idem ac ille Cantuariensis prior qui litteras quasdam ad Gilbertum Foliot direxisse dicitur [vol. II, p. 171], hoc etiam incertum.

Unum fortasse restat certi ac singularis pretii, inter tot levia verba, monumentum, id est specimen quoddam sermonis, prout ratio temporum rerumque ferebat, Anglice instituti.

VII. VITA EJUSDEM, AUCTORE E. DE EVESHAM. — Præfatis exceptis et de translatione martyris [a. 1220] capitulo quodam superaddito idem est Vitæ hujus atque Quadrilogi secundi argumentum. In Britannici Musæi ms. codice, unico et perantiquo illo [Cott. Vesp. B. xiv, fol. 33], opus continetur ab E [lia] Eveshamensi exscriptum et Henrico Croylandensi abbati dicatum, ad id temporis, ut apparet, quum de translatione martyris quam maxime ageretur (1). Veniam igitur condonet mihi lector, si totum ipsum corpus operis omisisse videar, qui omne quod desiderandum foret admissi, præfata scilicet et cætera omnia quæ in capitulo superaddito digesta sunt.

VIII. VITA EJUSDEM, AUCTORIBUS HENRICO ABBATE ET ROGERIO MONACHO CROYLANDIÆ. — E folio ms. codice copioso vere, in Regia Bibliotheca Parisiorum, nº 5372. Præmittitur præfata una, quam altera excipit: illa quidem, auctore Henrico Croylandensi abbate, ad opus Langtoni Stephano dicandum; hæc autem Croylandensi quodam monacho, nomine Rogerio, qui, et si ab Henrico eodem, ut opus iterum jam typis mittendum castigaret atque augetur se jussum esse dicat, nil novi tamen, se ipso auctore additum fuisse profiteretur, nisi verba quædam, pauca nimirum et in id unum argumenti intenta ut Epistolas quarum hic etiam pars magna accedit, temporum ordine recenseret. Quod opus, sic descriptum, haud aliter nos evulgandum esse curavimus; quippe cui cum Lupi Quadrilogo ac Vitam auctore Eveshamensi contulerimus, idem, quasi verbatim adeoque ex tribus constare invenimus, ut, exceptis epistolis et colligentis Rogerii verbis, nihil omnino supersit. Causa est igitur cur totius libri summam, nisi præfata ejus et quasi specimen quoddam sermonis, in quantum a Lupi editis maxime distat, dimiserimus. In præfatis autem videres, ad calcem,

(1) Nescitur equidem collector iste: nisi ego in vetusto quodam libro ejus nomen me fugit id comperit habuerim. Vitam scilicet quondam archiepiscopi ab Elia Eveshamensi esse descriptam.

primum hoc opus ad ultimos Richardi regis annos excusum fuisse; idemque iterum a. D. 1213, Joannis regis 14.

IX. VITA EJUSDEM, AUCTORE ANONYMO, QUI SE DECIMUM APPELLAT. — Seu ex variis excerpta, ut fatetur collector ipse. Præfata insunt quæ in historiis illustrando et qui sint earumdem auctores demonstrando haud minoris quam priora momenti apparent. Vita autem ipsa brevis, in duode viginti scilicet capitibus descripta. Occurrit duobus Regiæ Bibliothecæ Parisiorum mss. codicibus n° 5371 et 5373; sed a Quadriologo quamvis multum in dicendo discrepet, non nobis tamen, quæ huic nostræ collectioni suppeteret, digna satis inventa est.

X. VITA EJUSDEM, AUCTORE BENEDICTO ABBATE PETRIBURGENSE. — Ex Cantuariensi monacho Petriburgensis abbas, ille Benedictus omnibus ipse quæ digessit, Thomæ ideo passioni, testis oculatus evasit. Cujus argumentum cum totum singillatim non exstiterit, sed ex variis quæ in Quadriologo passim habentur locis depromendum esset, textus igitur Quadriologi ms. codici in Oxoniensi C.C.C. bibliotheca præservato a nobis collatus est. Benedictus de Vita Henrici II regis luculenter egisse videtur. Idem de Thomæ miraculis. Quod ultimum opus in illam miraculorum collectionem, refertissimam vere, immergendum ivit quæ in Lotnithisense bibliotheca, in Parisiensi, Bruxellensi superest, nec non in Bodleiana, nisi copiosa multo minus. Cæterum ista miracula, quia ad historias authentice probandas minime pertinent, nullo negotio dimittimus, quippe quæ quo magis inquiras, eo magis a proposito dissonant (2).

XI. PASSIO EJUSDEM, AUCTORE ANONYMO LAMBETHIENSI. — In Lomithisensis bibliothecæ ms. codice fol. sæculo XIV exarato. Inest eidem illa Miraculorum amplissima collectio de qua modo disserebatur. Deest vero auctoris nomen; deest etiam argumenti principium ut ex abruptis ejusdem appareat. Quo tempore absoluta fuerit nulli ratione posita, nullo die vel anno, statuat quisque ut sibi libuerit. Opus ipsum, ut ut sit, ad hanc illam ætatem, cujus judicia et sensus de vita moribusque martyris tam diserte amplexum est, pulchre pertinere videtur. Quod etiam auctor, quisquis sit, confirmat et ipse, quum occumbenti martyri testem oculatum se esse declaraverit.

XII. PASSIO EJUSDEM, AUCTORE ANONYMO. — Tractatus brevis, e ms. cod. Bodleiano n° 509, fol. 15, quem Parisiensi ms. cod. n° 5278 collegimus, excerptus.

XIII. PASSIO SECUNDA. — Alia Passio brevis, primum in Gregorii (sancti) operibus, ad calcem edita, Voss. 4°, Mogunt. 1604, e cod. ms. lectionario Basilicæ S. Petri in Urbe. Colligebatur textus Par: ms. cod. n° 5308.

XIV. PASSIO TERTIA. — Duobus prioribus non absimilia. Edebatur e Paris. ms. cod., [n° 3414].

XV. PASSIO QUARTA. — Item e Paris. cod. ms. [n° 5269].

XVI. PASSIO QUINTA. — Edidit primum (dom.) Martenius in *Thesauri anecdotorum*, t. III, p. 1737. Quam utique auctore Edwardo Grim, descriptam esse concludas necesse est, si modo rubricæ ad calcem positæ assentias, ubi supra laudati hujus hæc verba: *præciso vero eodem ictu hæc referentis brachio*. Sed quicumque in his animadvertendis sese, vel leviter, implicari permiserit, is admodum contraria admittet: passionem videlicet istam non tanta vetustate antiquissimam esse quanta faciebant; imo nihil aliud esse ac congeriem quamdam, quæ, lectionaria, ut dicunt ad usum Ecclesiæ, sicut alia ejusdem pretii opera, undecunque inconsulte nec indigeste minus exaggerata fuerit. Nos excudimus, collato textu Martenii cum ms. codice Valencenensi et Parisiensi n° 5281. Sed et alia ejusdem invenimus exemplaria, Bruxellense scilicet, n° 7959, Montense et Londinense e Mus. Britan.

Duo accedunt ad illas quinque Passiones: una, v. g. in Burgundiana Bruxellorum bibliotheca asservata, quæ incipit: *In Anglia*, etc.; altera inter Fulmani transcripta, in C. C. C. Oxoniensis. Sed cum ne mirum quidem momenti sint, satis est, et plus quam satis fortasse dices, ea vel pauca, de passionibus istis explicuisse.

XVII. VITA EJUSDEM, [Quadri. I]. — Multo majoris est pretii illa collectio. Edebatur Parisii, 4° 1495 sub hoc titulo: *Vita et processus S. Thomæ Cantuariensis super libertate ecclesiastica*; sed ab omnibus fere *Quadriologus* nuncupatur. Totum hoc opus ex variorum fragmentis constat; quorum uno vel duobus excerptis, idem est ac *Quadriologus* secundus. Cujus igitur, collatis inter se codicibus, illa tantum ex uno didimus, quæ in altero desunt, nisi illa ipsa in aliis libri hujus nostri locis inventa fuerint.

XVIII. Vita sancti Thomæ Cantuariensis archiepiscopi et martyris, ab anonymo quodam scriptore ex aliorum scriptis compilata. — Sub hoc titulo Vita inseritur jam a Lupo edita, seu *Quadriologus* secundus. Nec mirum si auctori cuique fragmenta, quæ sua sunt, restituere nequeas, cum hoc tantum generatim collector ipse dicat ab Alano, Herberto, Willelmo Cantuariensi et Joanni Sarisberiensis materiam suam accepisse; quibus addas Rogerium nam plurima ipse tertii libri argumento sufficit. Opus, nedum recentius, prius typis excusum fuisse quam *Quadriologum* nomine primum nobis videtur. Sed ut liquidius res innotescat, dicam quo rerum ordine hæc opera omnia collecta fuerint.

Escriptoribus Vitæ archiepiscopi primus accedit, ut videtur, Guerneus de Ponte Maxentii, a quo poema quoddam anno post mortem Thomæ quinto de eadem re conditum est. Quod equidem, in Britannico Museo asservatum, nos, ad veterem Normannicum sermonem illustrandum, mox typis mandaturi sumus. Sed quia perpauca nimirum poemata sunt qui in re historica enucleanda valeant, a præsentii proposito nostro illud ipsum secludere decernimus.

Constat suam navasse operam Herbertum anno post Thomæ obitum quinto. Ad quid vero temporis Joannes Sarisberiensis, Edwardus Grim, Rogerius Pontiniacus, Willelmus Cantuariensis, Benedictus Petriburgensis et Willelmus Stephani filius scripserint, suam quinque, Thomæ archiepiscopi Vitam subobscurum est, si non penitus in incerto. Hoc tantum animadvertas, Edwardum Grim scilicet quum prius vita functus esset quam Herbertus ipse rei litterariæ se immiscuerit, priorem idcirco in Vitam Thomæ archiepiscopi enarranda exstitisse.

Suum deinde breve compendium eo edebat Alanus Tewkesberiensis modo, ut Joannis Sarisberiensis desiderata suppleret qui et Epistolis Thomæ utrumque opus præmisit. Quæ omnia, si ad quasdam Herberti de Bosham animadversiones attendas, sic collecta sunt et descripta, auctore Alano e Joanne Sarisberiensis, a. D. 1485.

Sequitur Lomithisensis ille scriptor qui rebus gestis testis oculatus exstitit et quidquid descripsit, ex seipso descripsit. Illic excipiunt alii duo: quorum unus, Lansdowniensis ms. codicis [398] auctor, etsi nil tanti ponderis exegerit ut a nobis restitueretur in integrum, ea tamen antiquitate se commendat quæ

(2) Subinfer *Anglicano*. Falso enim concluditur, quia præmittitur falso. Miracula equidem, etsi supernaturaliter, tamen ut in oculis complurium perfecta, ad authentica pertinent, ergo ad propositum. — Ed. P.

enim ipsum Thomæ coætanium fuisse probet; alter vero, Paris. ms. cod. anonymus auctor, cuius præfata asurpamus, sibi, tum juveni. Edwardum Grim jam senescentem occurrisse asserit. Ipse ideo inter coævus Thomæ deputandus foret, nisi omnia quæ exscripta a seipso ex Variorum historiis collecta esse fateretur. Quorum ideo nihil, præfatis exceptis, ad nos pertinere arbitramur.

Hæc de coætanorum scriptorum serie, quam sequitur altera, id est quasi coætanorum. Siquidem tempora translationis Thomæ [a. D. 1220] cum celebrasset martyrium Stephanus Langtonius, multis æmulantibus et scriptitantibus, pullulaverunt Thomæ Cantuariensis archiepiscopi Vitæ. Plurima equidem sunt istius generis opera, sed adeo similia, ut, prologo excepto et locis quibusdam in dicendi modo solum inter se discrepantibus, idem ubique invenias. Inde utrum temporis ordine præcesserit Ælius Eveshamensis an Croylandensis Rogerius; an collector Quadrilogi primi, an secundi, illud omnino ignoratur. Quod si absolvere contendas, res non parvi negotii est, momenti vero minimi. Quamobrem id nobis eo magis placet quo verisimilius esse videtur, omnibus idem, autographum scilicet vel exemplar, adfuisse; quod, ut quisque suum faceret, dum in præfatis et locis quibusdam vel etiam mendis desudaverint, frustra utique conati sunt. Nam si cunctis mens eadem furandi non deerit, nullus equidem voti sui compos exstitit. Cæterum, ut finem faciamus, lectorem volumus admonitum nos Quadrilogum primum in colligendis verbis semper secutos fuisse. Hunc autem excudendum ab omnibus locis illis disjungimus quæ sibi varii auctores tam sæpe laudati vindicabant. Ideo nihil apud ipsum hic invenies quod ad collectorem ipsum pertinere non videatur. Quamvis, si omnia sibi constarent et cuique suum redderetur, multo minoris etiam momenti haud dubie remaneret. Aliter, nil proprii habet Quadrilogus secundus, nisi forte totum illud opus quod *Gesta post martyrium* nuncupatur. Cujus autem sit istud, utrum collectores ipsius qui de rebus gestis post Thomæ obitum digressus est, an Herberti de Bosham qui in libro Melorum eadem ratione temporum nactus est argumentum idem? Sub iudice lis est. Videas tandem excerpta omnia quæ, latente auctore vel codice, ad fontem referri non possunt, uncinis tamen esse insignita periunde ac si locum quempiam suum in mss. codicibus nunc deperditis vel ignotis habent.

XX. Hactenus de Vitæ Thomæ; quas excipit Hymnus ex Atrebatensi ms. cod. [n° 557] excerptus et sic completur tota biographorum series.

DOCUMENTA HISTORICA :

XX. *Causa inter Cantuariensem archiepiscopum et episcopum Londoniensem* — Accipitur a ms. cod. Cavei in Gilberti Foliot epistolis [Bodl. e Mus. 249], ubi occurrit sub n° 176; sed neque ex titulo neque ex auctoris nomine constat. In quo agitur de Londoniensi episcopo excommunicato A. D. 1169.

XXI. *Capitula concilii Alexandri tertii habiti Turonis*. — Turonensis Concilii A. D. 1165 celebrati recensentur acta et decreta. Occurrunt in ejusdem Bodleianæ ms. cod. [e Mus. 249 fol. 231].

XXII. Qua jurandi formula juris se alligaverit Girardus Pucelle, antipapæ partes derelicturus, explanatur. Inest Lupi Epist. lib. xv, n° 176; sed hic melius Documentis historicis.

XXIII. Sequentia apud Lomithis. biblioth., in uno quodam Warthonii scriptorum, ex antiquissimis ms. codice ed. Hæc animadvertit Warthonius :

Primus, inter Angliæ reges Henricus IV, sancto illo chrismate unctus est, quod de cælo descendit in ampulla lapidea, inclusa aquilæ aureæ [sic]. De quibus ritibus disserit satis in Walsinghamii Hist. 4° ipso statim initio, nec non in aliis hist. ab eodem laudatis. (Vid. Selden. Tit. Hon. p. 153 ms. cod. in Biblioth. Cott. Idem est, ut videtur, ac ille quem legas ad calcem tertii tom., in operibus Joannis Tinmuthicensis, apud Lomith. bibl. cod. ms. fo. n° 12, de cujus infra.)

XXIV. Accipitur hoc fragmentum e vol. III novissimi Thomæ Epist. ms. codicis in quinque vol. fol. digesti, in Trin. Coll. Cantab. bibl. nunc asservati. Duo transcripta ejusdem huic vol., insunt quæ argumento quidem concinunt usque ad verbum *apostolicam*, verum a proposito sub finem discedunt et in alienarum epistolarum sententias declinant. Unde translatorum erravisse et finem fragmenti ipsius deesse credere est.

XXV. *SUMMA CAUSÆ*, etc. E Dulcis ms. cod. [287] in Bodleiana bibliotheca asservatum. Videas, si modo Thomæ Vitæ, auctore Fitz Stephano hoc documentum conferas, Vitæ illæ ipsæ excerptum quoddam inesse, ab argumento maxime dissonans. Quod mendum Editor ad calcem tomi cum animadverteret, ipse tamen excerptum ad suum referre locum minime potuit. Porro *SUMMA CAUSÆ* parte illa quæ de prima nuncupatur, occurrit sub n° 164 in Epistol. Gilberti Foliot e Cavei ms. cod. [apud Mus. 249]; parte autem secunda, id est de *compromissione*, invenitur in Epist. 12, lib. I Thomæ epist. a Lupo ed. Verum Clarendonensia decreta sexdecim dimittebat, quia alias evulgata fuerant. Sic et nos. Tertia pars seu *De exsilio* etc., accedit n° 158 in Cavei ms. cod.

XXVI. *DE JURAMENTIS*, etc. Invenitur in ms. cod. supradicto Trin. coll. Cantab.; item in cod. Brit. Mus., Tit. D; XI : art. 8.

XXVII. E Cavei ms. cod. n° 178; Dulcis n° 64.

XXVIII. E Lomithensis ms. cod. [136] n° 5, cum Parisiensis cod. 5372 n° 47 coll.

XXIX. E Claud. B II, lib. II, ep. 150; Bodl. 947, n° 176, part. III.

XXX. E Paris. ms. cod. 5372.

XXXI. E Claud. B II. Epist. excipit illas quæ hisce verbis incipiunt : *Non ignorant*.

XXXII. Stephani Langtonii sermo, e Lupi ed. translatus.

XXXIII. *Tractatus de promissione beati Thomæ martyris, videlicet quod talis esset sibi successurus, qui ecclesie Pontificiensi recompensaret pro liberalitatibus sibi tempore sui exsilio impensis*. E Martenii Thesaur., vol. III p. 1873, post B. Edmundi historias; parvi equidem pretii, sed numerus ipse.

XXXIV. Excerptum e cod. Mus. Britan. Reg. 43. E. VI.

XXXV. Hæc de documentis et completur tomus, edito ad calcem fragmento quodam Vitæ archiepiscopi in Lansdownensi ms. cod. descriptæ. Asserit auctor eo tempore se vixisse vitam de quo deinde ipse deseruit.

Hactenus igitur hæc de variorum Vitæ et Documentis historicis. De Heriberto Boshamensi dicendum nobis erit infra. Videas tantum, cum una typis ambo mandarentur, materiem cuiusque eo digestam fuisse modo, quem, nisi colliget textus et elucidet, intelligi minime potest. Nunc ad epistolas Becqueti trans-eamus.

II.

EPISTOLÆ S. THOMÆ.

E testimoniis cunctis magni istius discipuli, quo Henricum II inter et Thomam Cantuariensem archiepiscopum tam diu dimicatum est, plurimi sunt momenti virorum illorum Epistolæ, qui tam funestæ rei pars aliqua, vel minima, ipsi fuerunt. Quarum utique autographa plura, ut ex ipsis passim accipias, ab archiepiscopo fidei Vaticanæ bibliothecæ nec non forte locorum aliorum mandata sunt. Earumdem vero epistolarum, cum plurima exemplaria inveniantur, nullum pretiosius quam illud quod in Vaticana bibliotheca quoque superest. Jamdudum equidem Epistolæ multæ in *Historia quadripartita* seu *Quadrilogo*, Parisii, a. 1495 ed. excusæ fuerant, cum vim totam, id est quingentas vel sexingentas epistolas, quas omnes in Vaticana invenerit, edidit Lupus, Bruxellæ a. 1682 sub hoc titulo *Vita et Epistolæ sancti Thomæ*. Nam sancti epistolis Vitam præmittebat editor ex Variorum scriptis depromptam et totum opus eo nuncupabat nomine quo prius, id est *Quadrilogum*. Omnia illa iterum in Lupi fol. editione invenies. Præterea exstant in *Rerum Gallicarum et Francicarum scriptoribus* trecentæ circiter Thomæ et cœvorum epistolæ, quas ex duobus Regiæ Biblioth. Paris. primus vir clarissimus D. Bouquetus edidit.

Quod si ad nomen subscriptis cujusque attendas, occurrunt in primis Alexandri papæ epistolæ plurimæ; Joannis Sarisberiensis deinde, nonaginta ferme; Gilberti Foliot, quinque vel sex; Arnulphi Lexoviensis, multo plures; Henrici II regis, paucissimæ. Cum autem Arnulphi ac Gilberti Foliot epistolæ cum aliis eorumdem operibus singillatim ederentur, e re litteraria minime visum fuit bis in idem repetere. Item de Joannis Sarisberiensis epistolis. Verum, his exceptis, alia omnia hic invenies quæ ab editoribus cunctis hucusque collata fuerint. Videsis modo materiam sic ad argumentum fuisse redactam, ut pars una Epistolarum Gilberti Foliot Collectioni insereretur; pars altera, Thomæ. Quod equidem in proœmio ad Gilbertum jam notavi. Sed hic vere bis repetita placent, ne quid ex antehac editis apud nos desiderari existimes.

Sub finem tomi adest epistolarum Index, ita ordine alphabetico digestus, ut hanc novissimam cum prius editis, imo cum mss. cod. conferre possis editionem; nisi vero Arnulphi Joannisque Sarisberiensis epistolas, quippe quæ sigillatim editæ sunt, ad suum peculiarem locum requiras.

Sic colligebatur Epistolarum editio illa nostra, refertissima vere, utpote quæ tam plurima tunc primum in lucem adduxerit: nullis exceptis, ut diximus, nisi quæ ad Arnulphi Joannisque Sarisberiensis opera pertinent et in hisce libris, a nobis quoque editis, inveniuntur.

Hanc seriem Epistolarum universam, ut Alanus Tewkesberiensis primum, sic deinde Lupus pro ratione temporum instituit; verum difficultates plurimas, si non errores in eo chronologico ordine reprehendes. Quapropter, ut in Gilberti Foliot Epist., ita aliam secuti sumus viam. Quum enim quid scriptum sit et quo auctore scriptum præsertim inquiras, in eo dignitatis vel gradus ordine propalamus litteras, ut res tibi liquido innotescat. Legas igitur in utraque collectione Thomæ vel Gilberti Foliot primum, ut illius de quo agitur, epistolas; deinde vero SS. Pontificum, cardinalium, archiepiscoporum, et sic deinceps usque ad ultimum in ecclesiastico ordine novissime positum. Quod si adsint plures ejusdem dignitatis vel gradus scriptores, tunc alphabetice, nomine sedis vel abbatæ, vel prioratus, vel etiam parochiæ colligendi sunt: Cantuariensis, verbi gratia, Eboracensis, Moguntinensis, etc. Postponimus tandem, ut decet, laicos omnes scriptores, reges scilicet, reginas, primates, equites, etc. Et sic, simplici intuitu, quisquis es, epistolam quamlibet si appetas, cito nactus es. Qui fortasse, dum in minimis quidem, sed levius attendis, rem ad votum perfecte non deductam esse senties; verum attentius intueri, quæso: videas enim idem, verbi gratia, nonnisi variis in locis posse usurpari. Quia autem adeo copiosissima est collectio, ut rudis nimirum indigestaque moles habeatur, nisi quo fuerint scripta eodem ordine omnia commemorentur, index annectitur secundus qui rem chronologicam ipsam pulchre patefacit.

Colligebatur opus cum plurimis mss. codicibus de quibus in notis largius disseritur. Qui sint et unde sint satis erit hic meminisse:

- 4 scilicet in Bodleiana Oxoniensi bibliotheca;
- 2 in S. Joan. coll. bibl. Ox.;
- 2 in C. C. C. bibl. Cant.;
- 1 in Trin. cur. bibl. ejusdem loci;
- 1 in Lomith. bibl. Londin.;
- 6 in Mus. Brit.
- 3 in Reg. bibl. Paris.